Historik

Området som utgör stadsdelen Sköndal har en lång historia. Fornlämningar visar att det kuperade landskapet nära Drevviken har varit bosatt åtminstone sedan järnåldern.

Stadsdelen, som bildades 1926, har fått sitt namn efter egendomen Stora Sköndal, vilket är en ombildning av namnet Sjöände, eller Siondæ som det skrevs vid det äldsta belägget från 1397. Namnet kommer förstås av gårdens läge vid västra änden av Drevviken. Gården blev säteri 1642 och den ombildade namnformen Sköndal är belagd från 1680-talet. Namnet Stora Sköndal togs i bruk 1830 efter att norra delarna av godsets mark sålts till gården Stora Tallkrogen vars namn i och med köpet ändrades till Lilla Sköndal. Stora Sköndal inköptes 1905 av Svenska Diakonisällskapet. En livlig byggverksamhet och successiva årsringar av verksamhetsbebyggelse och bostäder har därefter satt sin prägel på diakonisällskapets område.

Området väster om Perstorpsvägen hörde fram till förra sekelskiftet till Farsta gård då dess ägor köptes av två affärsmän med intentionen att grunda en exklusiv förstad. Dessa bildade 1901 AB Södertörns Villastad, endast ett fåtal byggnader uppfördes dock i nuvarande Fagersjö och Farsta strand. År 1912 såldes marken vidare till Stockholms stad, däribland området mellan Perstorpsvägen och Nynäsvägen i västra Sköndal. Detta område kom att bli det första i stadsdelen som planreglerades. Stadsplanen fastställdes 1947 och området bebyggdes därefter med småhus.

Området mellan Perstorpsvägen och Sköndalsvägen samt marken ner mot Drevvikens strand exploaterades av Olsson & Rosenlund under 1950-talet. Bebyggelsen, som består av lamell- och småhus, ritades av Ancker–Gate–Lindegren vilka även utformade underlaget till stadsplanen. Diakonisällskapet sålde delar av sin mark för exploatering varefter centrumanläggningen och intilliggande bebyggelse i det s.k. Dalkarlshugget uppfördes med start 1963, och det stora radhusområdet norr om Tyresövägen från 1968. Marken norr om Tyresövägen hade avstyckats redan 1908 för etablerandet av Stora Sköndals Villastad, dock kom bara ett tiotal villor att byggas.

På senare år har den största nybebyggelsen skett inne på Diakonsällskapets område, men en viss förtätning har även skett nära centrum. Under senare tid har delar av 1950- och 1960-tals bebyggelsen utsatts för en hårdhänt modernisering.

Bebyggelsens karaktär

Sköndal är en mycket varierad stadsdel, präglad av tre väsensskilda karaktärer; institutionsområdet kring Stora Sköndal, trädgårdsstadens självbyggda småstugor samt 1950- och 1960-talets bebyggelse i tunnelbanestadens anda. Planerare och arkitekter har skickligt handskats med den kuperade terrängens naturliga förutsättningar och skapat en intressant och gemytlig stadsdel med bitvis mycket högklassig arkitektur.

Institutionsområde

Sedan Svenska Diakonisällskapet köpte Stora Sköndal, för utbildning av diakoner och vård av sjuka i diakonins anda, har området kontinuerligt byggts ut med vårdpaviljonger, sjukhem, utbildningslokaler, pensionärsbostäder och bostäder för personalen. Detta har medfört en blandad bebyggelse med exempel från hela 1900-talet. Många arkitekter har varit inblandade i utbyggnaden under åren, däribland David Lundegårdh, Hakon Ahlberg ritade den stora kyrkan, invigd 1929, Tor Boije, Gösta Åberg som ritade Skogsbyns gästhem och Sven Olof Larsson som under 1990-talet ritat bl.a. pensionärslägenheter. Diakonisällskapet upplöstes 1981 och Stiftelsen Stora Sköndal bildades, med i huvudsak samma verksamhet. Området, som är tillgängligt för allmänheten, innefattar stadsdelens största grönområde.

Trädgårdsstad

Småstugorna i västra Sköndal uppfördes i snabb takt, huvudsakligen under åren 1947-53. Området är kuperat, med ett gatunät som följer terrängen och bildar små intima gaturum. Stugorna, som uppfördes som självbyggeri i Småstugebyråns regi, ligger relativt tätt i långa rader parallellt med gatan. De flesta uppfördes som envåningshus med fasader av locklistpanel eller grov puts och rött lertegel på taken. Till området hör också ett mindre butikscentrum samt några hyreshus vid Mandelbrödsvägen på höjden ovanför.

Tunnelbanestad

Trots avsaknaden av tunnelbana exemplifierar Sköndals centrala delar tunnelbanestadens bebyggelsemönster under 1950- och 1960-talet. Den låga centrumanläggningen flankeras av höga skivhus och täta lamellhusområden. Längre bort från centrum blir bebyggelsen glesare eller lägre med tyngdpunkten på radhusområden och villor. Huvuddelen av bebyggelsen är ritad av Ancker-Gate-Lindegren, Hjalmar Klemming och Erik Thelaus.

Äldre bebyggelse

Stora Sköndals manbyggnad i karolinsk stil med panelade, gulmålade fasader och valmat tak, är placerad på en terrass med vid utsikt över Drevvikens norra ände. Byggnaden uppfördes troligen 1686 av Claes Henric Grönhagen. Övrig bevarad bebyggelse från tiden innan Diakonisällskapets övertagande 1905 är trädgårdsmästarebostaden samt en torklada och en tvättstuga på Lövudden.

Ett stort antal torp och lantegendomar tillhörde säteriet Stora Sköndal. Sköndalsbro, som ligger vid Sköndalsbroväg, alldeles intill Drevvikens strand, är känt sedan 1699 och består av två byggnader, troligen uppförda kring 1700-talets början. Båda har under årens lopp till- och ombyggts i flera etapper. Det långa huset kallat ”gula längan” var från början en liten torpstuga som byggts till på båda sidorna. Manbyggnaden ”Sjövillan” i gustaviansk stil utgörs av ett envånings trähus med valmat mansardtak och pelarprydd entré i empirestil.

Skönstavik uppfördes vid slutet av 1700-talet. Gårdsanläggningen, som är belägen vid Skönstaviks Allé, har manbyggnad i gustaviansk stil med mansardtak samt en flygelbyggnad från 1857 av rödmålat timmer.

Skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

I Sköndal finns tre områden som är utpekade som *särskilt kulturhistoriskt värdefulla i* översiktsplanen för Stockholm. Inom områdena skall stor hänsyn tas till såväl helhetsmiljöns som de enskilda byggnadernas kulturhistoriska värde. Det första området omfattar Svenska Diakonisällskapets anstalt, fastigheten Stora Sköndal, en anläggning med mycket stora kulturhistoriska värden. Byggnader från olika tider, med varierande funktion, arkitektur och byggnadsmaterial samverkar med det kuperade och lummiga landskapet till att skapa en helhetsmiljö utan motstycke i Stockholmstrakten. Fyra av byggnaderna, huvudbyggnaden från 1600-talet, kyrkan, gravkapellet och torkladan vid Drevviken, har synnerligen stora kulturhistoriska värden. Stora delar av bebyggelsen har särskilda kulturhistoriska värden - detta gäller såväl bostadshus som verksamhetsbyggnader.

Omsorgsfullt utformad entré i kvarteret Tråget 1.
Foto: Johan Stigholt, Stockholms stadsmuseum.

Den södra delen av fastigheten Stora Sköndal utgör en del av den kulturhistoriskt värdefulla och utpekade miljön Drevvikens strand, som fortsätter västerut mot Farsta. Ett naturskönt område där de kulturhistoriskt värdefulla gårdarna Sköndalsbro och Skönstavik utgör ett betydelsefullt inslag i landskapet. Det tredje området är det enhetliga och till karaktären välbevarade Sköndals småstugeområde.

Förutom dessa utpekade områden finns ett stort antal kulturhistoriskt värdefulla byggnader och områden. Axel Kandells synnerligen kulturhistoriskt värdefulla terrasshus från slutet av 1950-talet är beläget i kvarteret Predikanten 2, i södra Sköndal. Den mycket välgestaltade byggnaden utgör ett exempel på innovativ och annorlunda arkitektur. Den karaktärsfulla utformningen är dramatisk, byggnaden klättrar stegvis uppför bergssidan med en tydligt arkitektonisk rytm skapad i växlingen mellan terrasser och etagevåningar. Anläggningen har mycket stor betydelse för stadsbilden.

Villabebyggelsen i södra Sköndal karaktäriseras av individuellt utformade villor med hög kvalitet i materialval och utförande. Det främsta exemplet är Professor Eskil Sundahls egna villa i kvarteret Frukttårtan 8 vars miljöskapande, arkitektoniska och arkitekturhistoriska värden är mycket stora, värden som förstärks genom de bevarade detaljerna.

Som ägare och förvaltare av en kulturhistoriskt värdefull byggnad bör man beakta följande:

- Att större till- och påbyggnader undviks.
- Att husets ursprungliga fasad- och takmaterial bibehålls och att tilläggsisoleringar undviks.
- Att husets ursprungliga detaljutformning med fönster, portar, balkonger, fasadutsmyckningar m.m. bibehålls.
- Att husets ursprungliga färgsättning bibehålls.
- Att byggnaden underhålls kontinuerligt med metoder och material som är anpassade till husets ursprungliga utformning, särdrag och byggnadsteknik.
- Att ursprungliga planlösningar bibehålls och att eventuell kulturhistoriskt värdefull inredning bevaras.
- Att tidstypisk markplanering och växtlighet bevaras.

Stockholms stadsmuseum ger gärna råd

För information och tips om byggnadsvård och förhållningssätt vid underhåll och restaurering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse besök gärna Stadsmuseets byggnadsvårdswebb: www.stadsmuseum.stockholm.se/byggnadsvard. Ni kan även gå in på www.stockholmskallan.se, besöka museets forskarsal Faktarummet eller kontakta Stockholms stadsmuseum.

STOCKHOLMS STADSMUSEUM

Dokumentationsenheten
Box 15025, 104 65 Stockholm
Tel. 08-508 31 600
www.stadsmuseum.stockholm.se

Kartans planbild och klassificering gällande 2008-08-25.

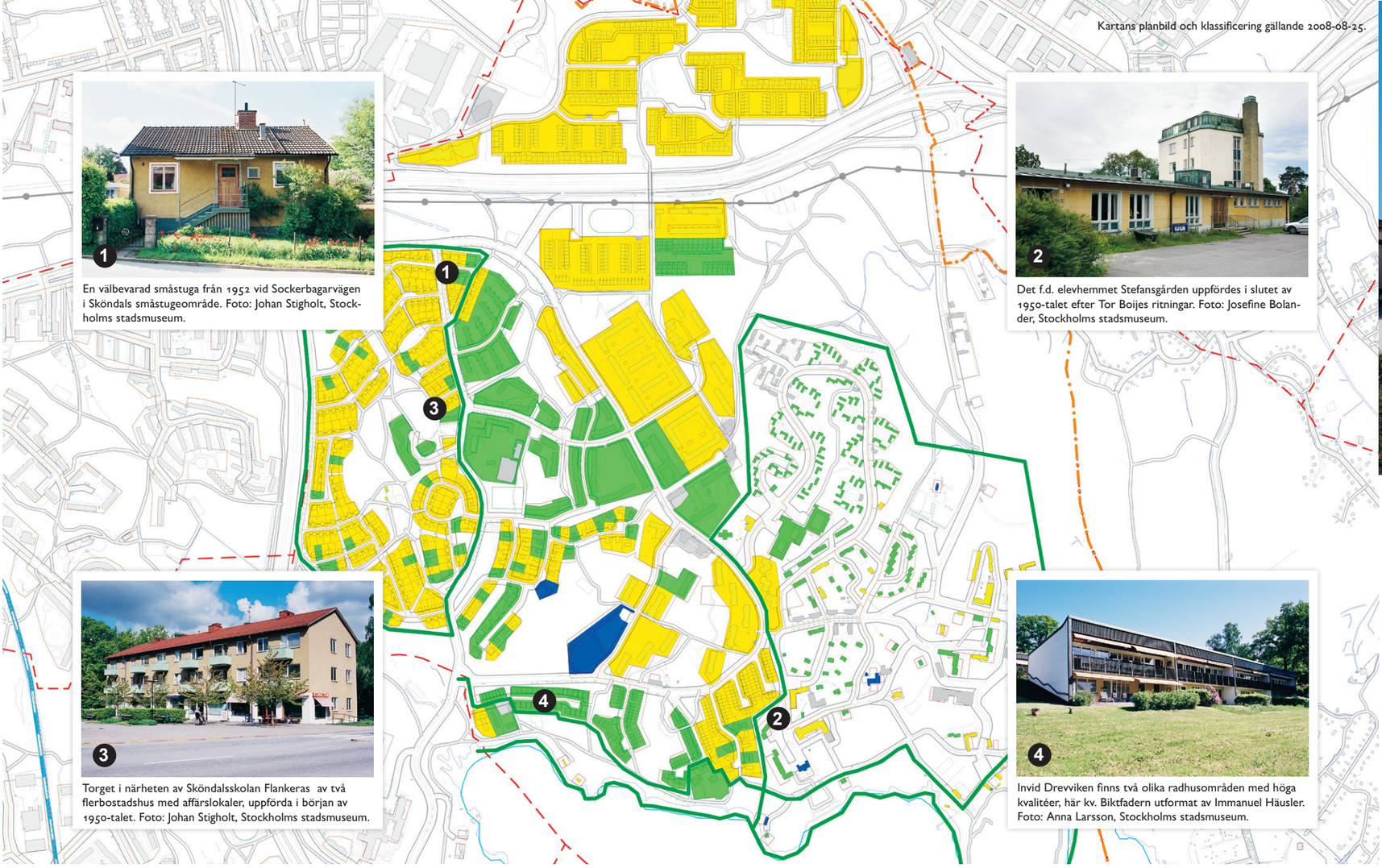

En välbevarad småstuga från 1952 vid Sockerbagarvägen i Sköndals småstugeområde. Foto: Johan Stigholt, Stockholms stadsmuseum.

Det f.d. elevhemmet Stefansgården uppfördes i slutet av 1950-talet efter Tor Boijes ritningar. Foto: Josefine Bolander, Stockholms stadsmuseum.

Torget i närheten av Sköndalsskolan Flankeras av två flerbostadshus med affärslokaler, uppförda i början av 1950-talet. Foto: Johan Stigholt, Stockholms stadsmuseum.

Invid Drevviken finns två olika radhusområden med höga kvalitéer, här kv. Biktfadern utformat av Immanuel Häusler. Foto: Anna Larsson, Stockholms stadsmuseum.

Ett faktablad från STOCKHOLMS STADSMUSEUM

Sköndal

Information till Dig som äger ett kulturhistoriskt värdefullt hus i ytterstaden

Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering

Stockholms stadsmuseum ansvarar för att peka ut och definiera kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Stockholms stad. Klassificeringen används i det dagliga arbetet inom kommunens förvaltningar bland annat i samband med detaljplanering och bygglovprövning.

Byggnaderna klassificeras i fyra kategorier med hänsyn till deras kulturhistoriska värde och redovisas med färgerna blått, grönt, gult och grått:

- Blått anger bebyggelse vars kulturhistoriska värde motsvarar fordringarna för byggnadsminnen i kulturminneslagen.
- Grönt betyder att fastigheten har bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.
- Gult avser en fastighet med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.
- Fastighet markerad med grått går inte att hänföra till någon av ovanstående kategorier.
- Streckad - Fastighet med bebyggelse uppförd 1990 eller senare och som ännu ej klassificerats eller obebyggd fastighet.

Plan och bygglagen, PBL

För synnerligen och särskilt kulturhistorisk värdefull bebyggelse, det vill säga blå- och grönmarkerade byggnader är 3 kap 12 § i (PBL) Plan- och bygglagen tillämplig. För all bebyggelse är 3 kap 10 § och 13 § tillämpliga. Denna lagstiftning är kopplad till Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering som finns redovisad för Sköndal i detta faktablad.

10 § Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara. Lag (1998:805).

12 § Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas. Lag (1994:852).

13 § Byggnaders yttre skall hållas i vårdat skick. Underhållet skall anpassas till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt omgivningens karaktär. Byggnader som avses i 12 § skall underhållas så att deras särart bevaras. Lag (1994:852).

Framsida uppifrån: Axel Kandells unika terrasshus. Foto: Johan Stigholt, Stockholms stadsmuseum. Nedan: Eskil Sundahls egna, mycket välgestaltade villa vid Mazarinvägen. Foto: Josefine Bolander, Stockholms stadsmuseum.